

РЕЦЕНЗИЯ

НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ

Катедра „ДИЗАЙН НА ПОРЦЕЛАН И СЪКЛО”

Тема на дисертационен труд

СЪКЛО И СВЕТЛИНА.

БЛАГОРОДСТВОТО И ОБЛАГОРОДЯВАНЕТО. ШЛАЙФ

Докторант

Филип Стоянов Гайдов

Рецензент

Професор д-р Райко Георгиев Райков

Дисертацията е със сериозен обем, съдържащ 265 страници текст, в който са приложени 60 малкоформатни илюстрации на художествено стъкло, схеми, таблици, чертежи и формули. В приложението са представени и 60 голямоформатни илюстрации на авангардни творби от световно известни автори на художествено стъкло, които са предимно от Чешката република, която и в този момент е водеща в това изящно изкуство.

След текста е приложен речник, който съдържа специфични за художественото стъкло термини и понятия с интердисциплинарен характер. Следва именован показалец. Библиографията не е много обширна, но е от изявени автори, някои от които са световноизвестни. Заглавията на ползваната научна литература са на български, чешки, английски и руски език.

Текстът на дисертацията се съдържа в седем глави и веднага акцентирам върху важен факт защото Филип Гайдов поема риск,

като тръгва по нов път избран от него, като една от главните му цели е да изследва художественото стъкло в най-интимната му специфика и същност, към което аз в педагогическата си дейност винаги съм се стремил. Моят духовен баща проф. Станислав Либенски ми казваше: „Синко, десетки хиляди страници са написани за стъклото във връзка с различните му сложни проблематики като: технико-технологични, естетични, исторически, приложни в много сфери на живота, високоспециализирани нови научни направления, но най-важното за един творец е да разбира и вникне, колкото е възможно повече в специфичното тайнство на прозрачността и оптичната магия на този единствен с тези (в плюс) две възможности материал. Пример – единствено в стъклена компактна форма без да се нарушава нейната цялост, само чрез умело използване от художника на нейната транспарентност и оптични ефекти, е възможно да се получи сложния композиционен ефект „обем в обема”. Например в скулптурата на Хенри Мур „ГЛАВА” в нашия музей за чуждестранно изкуство. Ако тя беше направена от стъкло, резултатът щеше да бъде оптичен хаос! Така че, с този материал е необходимо да се мисли и работи по съвсем други методи. Този материал обръща на 180° законите на скулптурата. Специално при гравюрата и стъклорезбата – там където при другите непрозрачни и без оптични ефекти (двете плюс) материали е светло при стъклото е тъмно и обратно. На стр. 240 авторът пише: „Развитието на теоретичната и практическата оптика, спектралния анализ (Нютон, Хук, Грималди, Хюйгенс), постепенно детронират Абсолюта на светлината. Електронната теория, трансформацията на Лоренц, квантовата физика, фотоелектричният ефект, теорията на относителността – специална и обща, са все стъпала по пътя на светлинната детронация. Строгостта в научния подход е

необходимост и нейна запазена зона е химията на стъклото.”

Дисертацията е едно оригинално изследване с интердисциплинарен характер, което е научно обосновано и ползващо изводите много точно и коректно. Специфичността на изследването се гради главно върху два основни фундамента: практико-приложен и теоретико-методологичен.

С логична последователност авторът отделя необходимото внимание на различни теми, свързани с худ. стъкло, като паралела между физическо и стъклено пространство (стр. 103), четирите теории за строежа на стъклото (стр. 105 – 108), другите водещи теории за строежа на стъклото (стр. 110), физико-химични анализи от водещи учени (стр. 111), емоционалния контакт зрител – стъклен обект (стр. 92), психофизичното възприятие на стъкления арте-факт (стр. 94 – 97). На стр. 99 е въображаемият диалог между майстор – стъклар и зрител. Направени са различни съпоставки между стъкло – въздух – вода, между природния (кварцов) кристал и силициевото стъкло направено от човека. Проследени са сложните процеси които съпровождат прилагането на нови и различни пластични еквиваленти на художествено обработвания стъклен обект, като резултат от прилагане на най-разнообразни по вид и начин на приложение техники, като шлайф, гравюра, стъклорезба и т.н.

Авторът използва свободно и по правилния и логичен начин цялата стъкларска терминология от научни термини от квантова, ядрена и класическа физика, от химията, цялата сфера на научната и приложна оптика. Според съответната глава или раздел към нея, текстът е разгледан добросъвестно и последователно. Не е пропуснат дори използвания сред художниците и майсторите – стъклари типичен и колоритен стъкларски жаргон, който е свързан с десетки технико-технологични стъкларски трикове, методи и способности, в следствие на които се ражда художественото стъкло и

дизайна на стъклото, при който особено серийно произвежданото стъкло с най съвременните пресови технологии, е в същност метафизичен процес.

Авторът по подходящ начин в резюмирани текстове дава характерни примери за историята развитието на техниките, технологиите, и еволюцията на естетиката на формообразуването при стъклото. Различни епохи култури, традиции, темперамент и т.н., оказват своето въздействие върху художественото стъкло от най-дълбока древност (6000 години история)! От древен Египет, Асири-Вавилон, древна Юдея, Римската империя, Византия, през средновековна Европа, XVIII в. на Просвещението, особено XX в., когато през 60^{те} години постепенно се създават условия в Художествено-промишлената академия VŠHUP в Прага, където в специализираното ателие за худ. стъкло и дизайн на стъклото през 1963 г. проф. Станислав Либенски поема ръководството и постепенно се ражда съвременната световно известна школа за авангардно худ. стъкло. Тази школа е водеща и в този момент, а нейният основател е известен по света като Краля на стъклото.

Първа глава е на тема: „Началото, първи стъпки. Оптичните константи.” Авторът акцентира върху историческото развитие на естетичните нива свързани съответно с техниките и технологиите.

Не са забравени крупните изследователи на стъклото през най-значимите стъкларски епохи и действащите школи, като Венецианската на о. Мурано, немска, чешка, известна като „Бохемия глас”, английска, испанска, руска и т.н. Внимателно са проследени най-важните еволюционни моменти в специфичните за стъклото естетика, техники и технологии.

Разгледани са корелациите стъкло – светлина свързани с оптичните и транспарентни възможности на този благороден материал, който в съвременната архитектура се превръща в

художествена доминанта с феноменална визия. Големият финландски художник и дизайнер Тапио Виркала, който работи с различни материали преди 30 г. във Валенсия ми каза: „Каквито и материали да ползвам, стъклото грабва погледа веднага! А аз обичам различните материали”.

Втора глава: „Същност на феномена стъкло. Контрапункт, теза и илюзорност”

Авторът проследява физико-химичните процеси, вследствие на които различните компоненти на стъкларската шихта в термодинамичната атмосфера на печта се превръща в стъклена лава, която е готова за ръчно, полуавтоматично, автоматично и най-съвременно с електронно контролиране на процесите стъклопроизводство, което разбира се има различни предназначения. Днес, в XXI в. стъклото е материал №1 с невероятни приложения! Във втората част се разглежда сложния път, който изминава художника от вдъхновението до реализацията в различните жанрове на художественото стъкло и дизайна на стъклото. На стр. 57 авторът пише: „Обединяващият критерий между чашата и стъклопластиката не е този, че са от стъкло, тук смисловата обвързаност се формира от контакта със светлината, следствие на който са пластичните и оптични пермутации, размествания. След автора, вторият ваятел и конструктор на артистичното стъкло е неизменно светлината, това е споделено създаване от висш порядък.”.

Трета глава: „Научен подход и енергията на емоциите”.

Авторът разглежда от научна гледна точка специфичната и най-особената същност на стъклото. Разглежда съпътстващият стъклото феномен Светлина и науката, която изследва светлината – оптиката. Последователно се спира на геометричната оптика и нейните константи, като рефракция, рефлексия, дисперсия,

дифузия, абсорбция и т.н. Следва физическата оптика и явленията интерференция, дифракция, поляризация и теоретичните обосновки за отражението и пречупването на светлината. Следва възприемането на светлината от човешкото око, което всъщност е уникална оптична система, която е изследвана от физиологичната оптика. Не е пропусната теорията на цветовете, спектралния анализ, спектри на проникване, поглъщане разсейване, луминесценция и т.н.

Физическата оптика и нейните велики изследователи, между които и Галилей, който анализира, съпоставя, и обобщава научните факти, в резултат на които конструира един изключителен за времето си телескоп, с помощта на който прави своето гениално астрономично откритие. Следват научните открития на Ломоносов, който в собствена стъкларска лаборатория създава хиляди нюанси на стъклена мозайка, която е използвана за мозайките в катедралата на Санкт Петербург. Не са пропуснати и Ойлер, Юнг, Френел, Фарадей, Максвел и Хелмхолц, които изследват светлинното налягане, теорията за дисперсията, електронната теория на холандеца Лоренц, която е триумф на оптиката, Макс Планк и откритията му във връзка с фотоелектричния ефект.

За ролята на науката химия във връзка със стъклото авторът пише: „Прозрачната структура на стъклото носи точното послание на химическите формули, на научния анализ и технологичния уровень”.

Авторът логично съчетава научните открития с открития и постижения в сферата на художествената практика, като дава пример с творчеството на французина Емил Гале, който реализира худ. стъкло, като гравира с флуоро-водородна киселина (тя разяжда стъклото). Гале използва стъклени форми реализирани чрез последователно напластяване на няколко различни цвята и техните

нюанси както при ахатите. Разбира се, че в горещо състояние всички използвани цветни стъкла са с еднакъв коефициент на термична поносимост.

В следващата трета част от тази обширна глава, авторът разглежда техниките шлайф и гравюра, както и съпътстващата техника полиране, която е много трудоемка, но благодарение на нея се постига блясъка, близък до този на диаманта. Тук са разгледани и различните техники за гравирание, като химическо, електрическо, пясъкоструйно, лазерно, ръчно с острие на диамант или видии и т.н.

Четвърта глава е на тема: „Граници на видимостта. Стъклото като активно пространство”

Благодарение на своите оптични качества се произвеждат всякакъв вид очила за стотици милиони хора от различни марки стъкла, които по своето предназначение и специални качества днес са хиляди. Различни далекогледни, телескопи, перископи, микроскопи, бинокли, специални стъклени сонди на принципа „влакнеста оптика” и нейните най-съвременни приложения в медицината, космонавтиката, военната техника и т.н.

„Художествените обекти от стъкло също въздействат със своята оптика, оптика и в зависимост от това и гледната точка възникват неизброимо количество оптични деформации производни на пречупването, поглъщането, разлагането, разсейването, отразяването и техните комбинации.” (стр. 85).

Когато един художник владее тези уникални възможности, неговия концептуален подход в зависимост от конкретните намерения може да избере едно или друго естетично решение, съпроводено и със съзнателно потискане на някои от тези качества – пише автора на стр. 86. Изместването на тези присъщи само на стъклото качества води към интересни прояви на естетично

напрежение, невъзможни при непрозрачните материали защото яснотата навлиза вътре в него, като създава богат и загадъчен фон за искряща чистота.

В пета глава авторът изследва: „Стъклото, оптичните трансформации и пределът на прозрачното. Теории за строежа на стъклото”.

Разгледаните са четирите водещи теории за физико-химичния строеж на стъклената материя, която през XIX и XX в. задълбочено и интензивно е изследвана от много учени от различни развити страни. През XXI в. вече има нови големи открития. Авторът съпоставя тези теории. Вълнува се от факта, че още няма окончателна оценка за природата на стъклеността. Стъклото и неговата вътрешна структура, въпреки невероятния подем на технологиите в днешния дигитален свят все още носи белега на материя с неизяснен изцяло статут и молекулярен състав, а на атомно ниво все още има какво да се изследва в тази материя – загадъчно тайнство...

Във втори дял на тази глава авторът прави съпоставка между естествените оптични системи които се наблюдават в природата и „сътворяваните светлинни терминали в пространството на стъклото”. По-нататък логично е зададен въпроса „как е възможно правдивостта на съществуващата действителност да стои редом до илюзорността на оптичните трансформации?”. Не са пропуснати и мащабните оптични явления в природата, където под влияние на водата и светлината „небесният простор влиза в ролята на гигантска леща.”, или друга възможност, при която сътворена от стъкло форма, благодарение на оптичните трансформации се превръща от обект в субект на визуална експанзия, в чийто невидим лабиринт се оказва зрителя – пише авторът.

В трети дял на V^{ти} раздел при една оценъчна категоризация на

реалното стъклено пространство авторът е извел тълкуване в ситуационното разкритие на „предела на прозрачното”. Той пише: „При отсъствието на каквито и да са прегради пред погледа, пространствената пустота като че ли става достижима, а нейната всеобхватност бива подвластна за наблюдение.” Впечатляващо е още разбирането на автора за възможността на стъклената материя да въздейства на зрителя като му внушава „различни по интензитет и посока усещания за граници и визуален достъп до демонстрираната образност.”

Когато един художник изявяващ се в сферата на стъклото, е посветен в неговите необикновени възможности, той знае как да се предпази от възникване на оптичен хаос и може да постигне хармония с „двете плюс” на стъклото в неговото пространство (външно и вътрешно). Той изследва възможностите на вътрешността на стъкленото пространство и възникващата парадоксална илюзорност. Виртуалното размиване, отместване, пресичане, наслагване, елиминиране на реалната конфигурация, която (до известна степен) рамкира художествения обект от стъкло, като дава примери за това. Има оригинални мисли и върху перспективния предел, реакцията на прозрачните пространства, която е „ключ към осмисляне на мащаба, дълбочината, структурата на видимата транспарентност и своеобразен мост да се надникне към незримата реалност.”. В този раздел има още стойностни разсъждения на автора, които бих коментирал, особено на стр. 124.

Глава шеста: „Проекции и перспектива в света на художественото стъкло”.

Авторът отделя необходимото внимание върху перспективите за по-нататъшното развитие на големите възможности на този вечен материал, дошъл на планетата Земя преди милиарди години от космоса, допуска и преминаването на стъклото от естетическа в

етична категория (стр. 126 – 131), че тази феноменална материя в истинския смисъл на думата още от дълбока древност се е превърнала за хората в духовна ценност, „съответно относима към категориалната скала на ценностната система на човека” пише авторът. Ще ви върна във времето „само” няколко хиляди години назад, когато най-посветените и изкусни жреци след много опити са произвели прочутия в историята на худ. стъкло потир на великия фараон Рамзес II, който не е прозрачен като великолепните с изящството си съвременни кристални сервизи, а за възможностите на древната технология този потир е направен от непрозрачни разноцветни стъклени пасти.

Седма глава е на тема: „Шлайф” – тя е най-обширна (от стр. 131 до 226). Тази глава се състои от следните части: „потенциал, обхват, физика, технологии, база, етапи, композиция, естетика, философия, творби”.

Методологичните принципи и методични похвати на автора тук проличават много добре. Изследвани са обширно технологичните възможности, дадености и характеристики, както и сериозни изследвания с помощта на науката физика. Проследен и представен по различни начини е многостранния със своите възможности художествен метод Шлайф. Механиката и идейната платформа на тази технология е описана по начин, чиято индивидуална професионално защитена логична последователност е принос към разбирането на стъклото въобще и в частност на уникалното взаимодействие светлина – шлайф – стъкло. Авторът въвежда последователно десет секторни идентификации на шлайфа, които изграждат неговия единен облик. В този дисертационен труд има и други съществени приноси, които са отбелязани в автореферата, но тук според мен приноса е №1.

Много често в текста се среща термина „стъклено

пространство”, който е изследван последователно. За по-кратко на стр. 66 от автореферата, авторът отново акцентира върху този термин и според него това е от основните приноси на тази дисертация.

Последната част на глава VII е озаглавена „Творби” на художественото стъкло, реализирани главно чрез техниките шлайф и гравюра, като с умелото им прилагане се създава абстрактно и конкретно стъклено пространство. Чрез техники посветеният творец постига високоестетично художествено въздействие чрез конвексен и конкавен оптично – светлинен релеф. Авторът посочва творби на пет талантиливи творци в тези жанрове на стъklarското изкуство (стр. 227). Всички те са чехи: проф. Иржи Харцуба (уникален световно – известен творец, който беше и Ректор на Академията VSHUP в Прага). Следва проф. Мариан Карел, Бржетислав Новак, Иван Мареш и Милан Хандл. Тук бих добавил и проф. Олдржих Плива, който участва със своя оригинална творба отличаваща се с авангардната си естетика в залите на Националния музей, на изложбата NO LIMITS (съвременно художествено стъкло от Чешката република). На стр. 249 долу са посочени техните творби, на които авторът прави естетичен анализ. Тук бих допълнил с още поне две супер – знакови творби реализирани и чрез шлайф. Това е безспорно на първо място голямоформатният барелеф с функция и на витраж от най-съвременно композиционно и технологично решение, който е изграден на модулен принцип и се намира в залата на централното кметство на Прага на Староместския площад. Тази изключителна със своето естетично въздействие на зрителя творба на тандема Либенски – Брихтова е оценен по достойнство от много известни анализатори на худ. стъкло, между които и д-р Олдржих Палата. Накратко ще спомена и за една от изключителните творби на проф. Вацлав Циглер, която

се намира във фоайето на новата сграда на Народния театър в Прага. Творбата е също голямоформатна, висяща през няколко етажа оптично-кинетична структура с изключително художествено въздействие върху зрителите.

В заключение бих казал, че Филип Гайдов е работил над своята дисертация много сериозно и задълбочено. Личи неговото желание и цел за цялостен изкуствоведски и художествен анализ на различни и важни теми в сферата на художественото стъкло. Неговите постановки, както в методичен, така и методологичен аспект имат приносен характер за още по-доброто осмисляне и опознаване на художественото стъкло.

Въз основа на професионалния анализ на тази дисертация, убедено и безрезервно предлагам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят по съвест научната и образователна степен „Доктор” на Филип Гайдов.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Проф. д-р Райко Георгиев Райков

1.V.2016

София